

Novi oblici kooperacije u poljoprivredi NR Poljske

Dr Władysław Misiuna

UVOD

Kooperacija u poljoprivredi Poljske, slično kao i u drugim socijalističkim zemljama, nije nova pojava. Oblici kooperacije razvijali su se spontano, kroz uzajamnu pomoć u razdoblju poslijeratne privredne obnove. Na razvijanju takvih oblika kooperacije veliki je napor učinio Savez seljačke samopomoći, klasna organizacija aktivnih seljaka stvorena u uvjetima narodne vlasti. U razvijanju kooperacije veliku ulogu je odigralo i poljoprivredno zadrugarstvo. U tom povijesnom razdoblju glavna je pažnja bila usredotočena na osvajanje zapuštenih površina i na iskorištavanje za poljoprivredu oskudnih predjela. Prije svega razvijali su se oblici kooperacije koji su imali karakter susjedske uzajamne pomoći i sudjelovanja u radovima na pola, te poduhvata koji su se odnosili na društveno-gospodarski razvoj cijelih sela.

Socijalistička ofenziva u selu (poduzeta 1948. godine) i forsiranje razvoja poljoprivrednih proizvođačkih zadruga smanjili su interes za razvoj jednostavnih oblika kooperacije između individualnih gospodarstava.

Zastoji u razvoju proizvođačkih zadruga ponovo su svratili pažnju na neophodnost širenja jednostavnih oblika kooperacije individualnih gospodarstava u Poljskoj. Drugi kongres PURP-a (Poljska ujedinjena radnička partija), koji je održan godine 1954, pozvao je na razvijanje jednostavnih oblika kooperacije. Četvrti plenum CK PURP-a (održan 1955. godine) ukazao je na konkretne oblike razvoja kooperacije individualnih gospodarstava. Osobitu pažnju Plenum je posvetio razvoju upravnih, mašinskih, melioracionih i sličnih kooperativa. Ideja razvoja jednostavnih oblika kooperacije u poljoprivredi našla je svoj izraz i u dokumentima nove poljoprivredne politike. Cilj takve politike jeste ubrzana tehnička rekonstrukcija poljoprivrede i njezina postepena socijalistička preobrazba. Omasovljenje poljoprivrednih kružoka i njihovo po-

vezivanje s Fondom razvoja poljoprivrede imalo je značajan utjecaj na razvoj kooperacije u oblasti kolektivnog korištenja traktora i poljoprivrednih mašina. U okvirima djelatnosti poljoprivrednih kružoka razvili su se raznorodni oblici koji obuhvaćaju glavne proizvodne usluge za seljačka gospodarstva. Koncentracija na usluge u mehanizaciji oslabila je interes za razvoj proizvodnih oblika kooperacije kao i razvoj kolektivne proizvodnje.

Suštinske promjene u tom pogledu nastupile su poslije prosinca 1970. godine. Pitanja razvoja kooperacije u poljoprivredi našla su se u središtu pažnje poljoprivredne politike PURP-a, koja je aktivno tragala za realnim i efikasnim oblicima kooperacije u poljoprivredi, a koji bi odgovarali i suvremenim potrebama i mogućnostima. U odlukama Šestog kongresa PURP-a, ukazuje se na nužnost usporednog djelovanja na porastu poljoprivredne proizvodnje i tehničkoj i društvenoj rekonstrukciji poljske socijalističke poljoprivrede — i to putem razvoja jednostavnih oblika kooperacije.

Odluke Šestog kongresa PURP-a konkretizirane su odlukama vlade NR Poljske. Osobit značaj u razvoju novih oblika kooperacije u poljoprivredi ima odluka Ministarskog vijeća od 11. studenoga 1972. godine, koja je postavila temelj razvoju raznorodnih oblika kooperacije, osobito proizvodnih. Pažnju također zaslužuje odluka Ministarskog vijeća kojom se u Poljskoj organiziralo prvo poljoprivredno-industrijsko udruženje na području kotara *Kotrzyn*. U okvirima djelatnosti toga udruženja razvijeni su vrlo složeni oblici kooperacije, horizontalne i vertikalne, tvoreći poljoprivredno-industrijski teritorijalni kompleks.

U iznalaženju novih oblika kooperacije u poljoprivredi Poljske značajan izvor inspiracije bila su iskustva drugih socijalističkih zemalja. Pored razvijanja originalnih oblika jednostavne kooperacije individualnih gospodarstava ta iskustva omogućavaju i primjenu razvijenijih, složenijih oblika kooperacije, izgrađenih u uvjetima socijalističke poljoprivrede drugih zemalja. Jednostavni oblici kooperacije nisu pri tom ometali druge oblike socijalističkog preobražaja poljoprivrede. Kooperacija je razvijena u skladu s našim mogućnostima i ona zahvaća i socijalistički sektor, razvoju kojega se u Poljskoj posvećuje velika pažnja.

Posljednjih je godina znatno oživio pokret poljoprivredne kooperacije. Taj je pokret stvorio niz originalnih oblika. S razvojem toga pokreta moguće je povezivati nade u bržu tehničku i društvenu rekonstrukciju poljoprivrede u Poljskoj. No svi ti oblici kooperacije nisu još dovoljno provjereni te ih je još rano definitivno ocjenjivati.

1. OBLICI KOOPERACIJE INDIVIDUALNIH GOSPODARSTAVA

Poljoprivredu Poljske karakterizira velika razdrobljenost poljoprivrednih gospodarstava, kao i niska razina njihove specijalizacije. Razina koncentracije i dimenzije jedinica poljoprivredne proizvodnje ne odgovaraju postignutom nivou industrijalizacije nepoljoprivrednih grana narodne privrede povezanih s poljoprivrednom proizvodnjom, kao niti ostvarenom naučno-tehničkom napretku.

U pogledu poljoprivrede Poljska je u znatnom zakašnjenju u odnosu na socijalističke zemlje, koje su završile socijalističku rekonstrukciju poljoprivrede putem zadruga i koje su potom postigle viši stupanj koncentracije putem udruživanja manjih zadruga, kao i produbljavanjem njihove specijalizacije kroz razvoj složenijih oblika horizontalne i vertikalne integracije.

Poljoprivredna proizvodnja u Poljskoj odvija se na oko 3 milijuna individualnih poljoprivrednih gospodarstava (većih od 0,5 ha), koja su udružena u više od 35.000 poljoprivrednih kružoka. U 3.500 kružoka provodi se zajednička poljoprivredna ekonomija. Nadalje, zajednički se proizvodi u 1.058 poljoprivrednih proizvođačkih zadruga. Postoji i oko 4.000 državnih poljoprivrednih gospodarstava koja se bave poljoprivrednom proizvodnjom i 2.665 državnih poljoprivrednih gospodarstava koja se bave i nepoljoprivrednim djelatnostima.

Individualna poljoprivredna gospodarstva raspolažu sa 74,8% korisnih poljoprivrednih površina, te daju oko 85,0% cjelokupne i oko 82,0% robne poljoprivredne proizvodnje. Prosječna veličina individualnoga gospodarstva ne prelazi 5 ha. Oko dvije trećine ukupnog broja individualnih gospodarstava čine gospodarstva manja od 5 ha, a oko 38,0% gospodarstava manja su od 2 ha. Historijski uvjeti razvoja i osobito politika obaveznih isporuka, provedena do 1972. godine, utjecali su na orijentaciju pojedinih individualnih poljoprivrednih gospodarstava na proizvodnju svih osnovnih biljnih i životinjskih produkata.

Probleme specijalizacije i koncentracije u poljoprivredi zaoštrila je industrijalizacija, odnosno moderna prehrambena industrija koja zahtijeva prilagođavanje poljoprivrede njezinim mogućnostima prerade. Taj se problem dosada rješavao uglavnom pomoću ugovora i vertikalne kooperacije koja je povezivala usitnjena gospodarstva s prerađivačkom industrijom i tako povećavala razinu specijalizacije.

U Poljskoj se sada oko 1.800.000 individualnih poljoprivrednih gospodarstava bavi ugovornom proizvodnjom žita, više od 500.000 ih proizvodi krumpir, blizu 500.000 gaji šećernu repu, oko 200.000 proizvodi biljke uljarice, 130.000 proizvodi lan, konoplju i slične biljke, oko 20.000 ih se bavi ugovornom proizvodnjom povrća itd. Osjetan napredak u specijalizaciji postignut je i u proizvodnji stoke i peradi. Oko 72.000 individualnih gospodarstava bavi se specijaliziranim uzgojem stoke i peradi. Ta su gospodarstva udružena u granske saveze proizvođača, koji djeluju u okviru poljoprivrednih kružoka. Ona koriste stručnu pomoć granskih saveza. No individualna gospodarstva koriste i pomoć specijaliziranih poljoprivrednih zadruga, kao što su mljekarske, pčelarske, vrtlarske i druge zadruge.

No ipak, tako postignuti napredak je nedostatan.

Radi toga je Šesti kongres PURP-a preporučio poduzimanje mjera na omasovljenju poljoprivredne kooperacije i na povećanju specijalizacije i stupnja koncentracije putem povezivanja djelatnosti seljačkih gospodarstava. Pri tome je glavna pažnja bila usmjerena na horizontalnu kooperaciju koja stvara pretpostavke za društvenu preobrazbu poljoprivrede. U tom smislu Vlada NR Poljske je donijela niz odluka koje stvaraju uvjete za razvoj specijalizacije i horizontalne kooperacije u poljoprivredi. Među tim mjerama osobitu važnost imaju:

- ukidanje obaveznih isporuka koje su seljačka gospodarstva primoravala na raznovrsnu poljoprivrednu proizvodnju,
- osiguravanje rentabilnosti poljoprivredne proizvodnje (putem rentabilnih otkupnih cijena),
- povećanje isporuka za industriju, te
- proširivanje mogućnosti za dobivanje kredita.

Prema sugestijama političkog biroa CK PURP-a i NK USS (Narodni komitet ujedinjene seljačke stranke) iz 1971. godine, poduzete su akcije koje su se odnosile na utvrđivanje oblika kooperacije koji bi bili pristupačni za seljake. Takovi oblici kooperacije bi istovremeno osigurali ostvarivanje osnovnoga cilja poljoprivredne politike: povećanje poljoprivredne proizvodnje i postepenu rekonstrukciju poljoprivrednog sistema. Značajnije odluke o tom pitanju našle su svoj izraz i u odluci Ministarskog vijeća od 11. studenoga 1972. godine. U razradi te odluke Ministarstvo poljoprivrede je utvrdilo načela za organizaciju kooperacije seljačkih gospodarstava, kao i niz poduhvata koji omogućavaju razvoj te kooperacije. Odlukom od 28. ožujka 1972. godine ministri poljoprivrede i finansija definirali su uvjete rada kooperativnih udruženja seljačkih gospodarstava; poljoprivredna služba i društvene privredne organizacije su o tim uvjetima upoznale seljake.

Prema toj odluci, kooperativna udruženja individualnih gospodarstava mogu se stvarati onda kada se za zajedničku proizvodnju prijave najmanje trojica poljoprivrednika. Gornja granica nije određena, jer ona nema stvarnog značenja. Uvjeti za rad takovih udruženja vrlo su jednostavni i ostavljaju punu slobodu poljoprivrednicima i u izboru pravaca specijalizacije i u opsegu kooperacije. Udruženje nastaje onoga časa kada, prvo poljoprivrednici sklope pismeni ugovor među sobom o pristupanju kooperativnom udruženju, naznačujući u tome ugovoru što će, koliko i kako proizvoditi; drugo, kada sklope pismeni ugovor s državnom institucijom, koji se odnosi na prodaju poljoprivrednih proizvoda. Takovi ugovori čine temelj za registraciju udruženja kod općinskog narodnog odbora. Od dana registracije udruženje može računati na pomoć predviđenu za zajednički rad, a među ostalim može računati i na pomoć u kreditima.

Slično kao i gospodarstva poljoprivrednih kružoka, kooperativna udruženja, poljoprivredne zadruge i državna poljoprivredna dobra, mogu se natjecati za korištenje zemlje Državnog zemljišnog fonda koji je stvoren preuzimanjem posjeda seljačkih gospodarstava, a koja su napustila obradu zbog odsustva nasljednika ili iz nekih drugih razloga.

Kooperativna udruženja mogu ulaziti i u saveze kooperacije s društvenim poljoprivrednim gospodarstvima i poduzećima. U vanjskim poslovima udruženje zastupa jedan od njegovih članova, ovlašten ugovorom.

Ova se udruženja značajno razlikuju od jednostavnih oblika kooperacija — od ranije poznatih u Poljskoj. Ona sada imaju institucionalnu formu i ugovor o registraciji bez ograničenja trajanja, te specijaliziranu proizvodnju. Od poljoprivrednih proizvođačkih zadruga one se razlikuju po unutrašnjoj organizaciji i načelima raspodjele, koja odgovaraju održavanju statusa individualnih poljoprivrednika. U okvirima udruženja može nastati, i po pravilu nastaje, kolektivno vlasništvo, što stvara suštinske pretpostavke za evoluciju tih kolektiva na osnovama zadrugarstva. Teško je sada predvidjeti

kako će evoluirati ta zajednička imovina. No može se prosuditi da će ona — u zavisnosti od razmjera i narastanja — evoluirati u onom pravcu kako se to u prošlosti desilo u nižim tipovima proizvođačkih zadruga.

Postoji mogućnost davanja pravnog statusa tim udruženjima, zatim mogućnost izmjene načina kreditiranja, reformiranja oporezovanja, uvođenja putem njih mirovinskog osiguranja, itd. Ti se problemi, kao što je to i dosada bio slučaj, mogu rješavati u poljoprivrednim zadrugama.

Treba naglasiti da među seljacima u Poljskoj postoji velik interes za ovaj oblik zajedničke proizvodnje. Pri tome prednjače vlasnici vitalnijih gospodarstava, a ne onih koja stagniraju ili propadaju, kao što je to bio slučaj u prošlosti kada su se stvarale proizvođačke zadruge. Samo u toku 1973. godine općinski su uredi registrirali 4.640 kooperativnih udruženja, među njima 2.429 onih koja se bave specijaliziranom poljoprivrednom proizvodnjom, a 2.211 onih koji služe za zajedničku kupovinu, te korištenje traktora i drugih poljoprivrednih mašina. Treba obratiti pažnju na činjenicu dosta ravnopravnog interesa za razvoj zajedničke i biljne i stočne proizvodnje. Udruženja koja se bave biljnom proizvodnjom ima 1.249, a onih koja gaje stoku i perad ima 1.180.

Iz rezultata anketnih istraživanja vidi se da oko 47% od ukupnog broja udruženja čine ona za zajedničku obradu oranica. Na drugom mjestu su udruženja za zajedničko korištenje livada i pašnjaka.

U načelu sva udruženja za biljnu proizvodnju pokazuju visoku razinu specijalizacije. Oko 23% čine udruženja koja proizvode voće i povrće. U jesen 1973. godine postojalo je 90 udruženja čiji su se članovi povezali u uzgajanju ozyme pšenice i repe. Ovaj pravac razvoja kooperacije u kojem se teži povezivanju visokospecijalizirane proizvodnje olakšava primjenu traktora i složenijih poljoprivrednih mašina, pa stoga uživa naklonost kooperanata.

U uzgajanju stoke i peradi nazire se produbljavaње specijalizacije i grupiranje većeg broja grla u skupna uzgajališta. Na primjer, udruženje u selu Zofiowka u vojvodstvu Mogilno izgradilo je štalu za 5.000 ovaca i ljetne kolibe za 500 svinja; udruženje Dobrzewino u vojvodstvu Wejherowo izgradilo je kokošarnike za 8 tisuća kokoši i 28 tisuća pilića; udruženje Sprowa u vojvodstvu Jedrzejow preuzelo je na korištenje ambare Državnog zemljišnog fonda, adaptirajući ih u obore za 450 svinja. To je opseg proizvodnje koji nije moguće postići na individualnim gospodarstvima.

Kao što rezultati anketnih istraživanja pokazuju, u ove oblike kooperacije uključuju se uglavnom gospodarstva prosječne veličine od oko 8 ha. Prosječne površine udruženja u biljnoj proizvodnji kreću se od 2 ha (kod specijalizirane proizvodnje) do 140 ha. U prosjeku na jedno udruženje otpada 17,5 ha, što je 3 puta više nego što ima prosječno individualno gospodarstvo u Poljskoj. U zajedničkom uzgoju stoke broj svinja se kreće od 50 do 3.000 komada, a srednja godišnja proizvodnja je oko 250 komada po jednom udruženju; broj goveda se kreće od 15 do 500 komada, prosječno, tj. oko 75 komada na jedno udruženje.

Treba naglasiti da oko 40% udruženja izražava spremnost preuzimanja površina iz Državnog zemljišnog fonda, što ima posebno značenje s obzirom na širenje broja staračkih gospodarstava kao i gospodarstava bez nasljednika. Već danas u Poljskoj postoje oblasti u kojima postotak takvih gospo-

darstava dostiže i 40%. Istovremeno se javlja problem odsustva poljoprivrednih zadruga ili državnih poljoprivrednih dobara koji bi njihovu zemlju mogli koristiti. Dakle, ova kooperativna udruženja mogu odigrati veliku ulogu pri rješavanju spomenutog problema. Otuda se razvoju ovih oblika kooperacije seljačkih gospodarstava u Poljskoj danas posvećuje velika pažnja.

2. OBLICI KOOPERACIJE INDIVIDUALNIH I DRUŠTVENIH GOSPODARSTAVA

Posljednjih godina u Poljskoj su nastali novi oblici kooperacije individualnih poljoprivrednika s društvenim gospodarstvima; državnim poljoprivrednim dobrima, poljoprivrednim proizvođačkim zadrugama, te u okviru djelatnosti poljoprivrednih kružoka. Nastajanje novih oblika kooperacije individualnih seljačkih gospodarstava s društvenim gospodarstvima povezano je s evolucijom tih gospodarstava, koja su orijentirana na produblјivanje specijalizacije i porast proizvodnje, te na širu primjenu industrijskih metoda proizvodnje.

Sama državna poljoprivredna dobra u Poljskoj u posljednje su se vrijeme posebno dinamično razvijala. Ona povećavaju svoje površine preuzimajući zemlju iz Državnog zemljišnog fonda. Umjesto usitnjenih, pojedinačnih gospodarstava, koji su razvijali raznovrsnu proizvodnju, nastala su veća, udružena poduzeća i poljoprivredni kombinati specijalizirani za pojedine grane poljoprivredne proizvodnje. Specijalizacija tih gospodarstava stvara objektivne uvjete za razvoj kooperacije i s individualnim poljoprivrednim gospodarstvima.

Dosada su najveći interes za kooperaciju s individualnim gospodarstvima pokazala državna poljoprivredna dobra specijalizirana u proizvodnji stoke koja su prešla na industrijske metode proizvodnje. Ona individualnim gospodarstvima najčešće nude usluge u mehanizaciji u zamjenu za prasad i telad za uzgoj u specijaliziranim farmama. Državna poljoprivredna dobra specijalizirana u biljnoj proizvodnji kooperiraju s individualnim gospodarstvima u oblasti zamjene sadnica i sjemenja, koristeći rezerve radne snage nekih gospodarstava, itd. To su tek počeci ove vrste kooperacije, koji tek daju naslutiti njezine više oblike.

Ranije su u Poljskoj, slično kao i u drugim socijalističkim zemljama, seljaci mogli organizirati zadruge različitih tipova, koje su se međusobno razlikovale razinom udruženosti proizvodnje. Te zadruge općenito nisu razvijale široku kooperaciju, osobito ne proizvodnu s individualnim gospodarstvima. Sada su proizvođačke zadruge u Poljskoj organizirane prema pravcima specijalizacije i ostvaruju ugovornu kooperaciju s individualnim gospodarstvima, omogućavajući im na taj način postepen prijelaz u kolektivnu privredu. U tim se okvirima procesi podružtvlјavanja ostvaruju zavisno od lokalnih uvjeta i porasta društvene svojine.

Razvoj proizvodne kooperacije individualnih gospodarstava s poljoprivrednim proizvođačkim zadrugama orijentiranima na specijaliziranu proizvodnju predviđaju i novi statuti tih zadruga, obrađeni od strane Centralnog saveza poljoprivrednih proizvođačkih zadruga. Individualni su poljoprivrednici sada u mogućnosti da organiziraju:

1. *poljoprivredno udruženje uzgajivača* — u kojemu su zajedničkim gospodarenjem obuhvaćene oranice, dok uzgoj stoke i druge poljoprivredne aktivnosti ostaju na individualnom raspolaganju. Takva zadruga osigurava svojim članovima brigu za specijalizirani uzgoj. U tom okviru svoje mjesto ima i kooperacija između članova koji individualno uzgajaju stoku a zajednički se brinu o biljnoj proizvodnji. Te zadruge sa svojim članovima prave obračun u novcu;
2. *poljoprivredne zadruge za uzgoj stoke* — u kojima se zajednička aktivnost u načelu odnosi na proizvodnju jedne vrste stoke, dok uzgoj ostalih vrsta ostaje u okviru individualnih gospodarstava. Podjela rada između zadruga i njezinih članova postavljena je tako da ona osigurava specijalizaciju;
3. *poljoprivredne zadruge za preradu voća i povrća* — zadruge koje se bave preradom voća i povrća što se proizvodi na gospodarstvima njezinih članova. Zadruge svojim članovima osiguravaju finalni proizvod i proizvodne usluge. Gospodarstva se zato specijaliziraju za proizvodnju određenih vrsta voća i povrća, obuhvaćenih proizvodnim planovima.

Uvođenje novih oblika proizvođačkih zadruga stvorilo je povoljne organizacijske okvire za kooperaciju s individualnim gospodarstvima; ta su gospodarstva doduše udružena u zadruge, ali ona još zadržavaju samostalnost u nizu proizvodnih aktivnosti. Od uspjeha razvoja ovoga oblika kooperacije zavisi napredak u daljnjem podružtvljavanju.

Pored ovih oblika kooperacije s individualnim poljoprivrednicima, nastali su i novi oblici kooperacije sa starim proizvođačkim zadrugama, koje su prošle kroz niz razvojnih problema i koje su kroz dugo razdoblje ostale u izolaciji od individualnih gospodarstava. To je također pozitivna pojava sa stajališta daljnjeg socijalističkog preobražaja sela.

Pažnju zaslužuje novi oblik kooperacije individualnih poljoprivrednika sa proizvođačkim zadrugama, za koje su materijalnu podršku dale podružnice Fonda razvoja poljoprivrede; one postoje od 1957. godine — uglavnom s ciljem tehničke rekonstrukcije poljoprivrede. Dosada su taj fond koristili samo poljoprivredni kružoci kada su stvarali traktorsko-mašinske centre.

U suglasnosti s individualnim poljoprivrednicima u selima u kojima postoje, zadruge su počele preuzimati sredstva toga Fonda i pružati pomoć u mehanizaciji individualnim poljoprivrednicima. Do kraja 1973. godine više od 40% zadruga koristilo je taj Fond.

Pored usluga u mehanizaciji, u okviru te kooperacije zadruge pružaju agrotehničke i druge usluge vezane uz intenzifikaciju i specijalizaciju poljoprivrede na individualnim gospodarstvima. Na taj su način zadruge u svojim selima preuzele funkcije koje su vršili poljoprivredni kružoci.

Među novim oblicima kooperacije svratit ćemo pažnju na one oblike koje su organizirale specijalizirane proizvođačke zadruge. Dobar primjer tome pružaju zadruge koje se bave preradom voća i povrća. Temelj te kooperacije su dugoročni ugovori. Zadruge snabdijevaju individualne poljoprivrednike sjemenom, sadnicama, nude stručnu pomoć i instruktažu, kao i pomoć kod žetve ili ubiranja plodova uopće, dok u zamjenu poljoprivrednici u određenim terminima dostavljaju proizvode. Ti ugovori stvaraju uvjete za specija-

lizaciju gospodarstava koja kooperiraju, i oni ih stvarno tješnje povezuju s djelatnostima zadruga.

Jednako zanimljiv oblik kooperacije s individualnim poljoprivrednicima organizirale su zadruge specijalizirane za uzgoj stoke. One su sklopile dugoročne ugovore s poljoprivrednicima o davanju prasadi i mladih goveda u zamjenu za rasplodni materijal kao i ugovore o korištenju zadružnih pašnjaka, o davanju stručne i veterinarske pomoći itd. I ovaj oblik kooperacije individualna gospodarstva navodi na specijalizaciju.

Suradnja zadruga i individualnih gospodarstava ne ograničava se samo na uslužne i proizvodne djelatnosti. Ona također obuhvaća i investicije u selima, između ostaloga i one koje se tiču socijalno-kulturne izgradnje sela.

Posebnu pažnju zaslužuje veliko oživljavanje proizvodne kooperacije koju razvijaju individualna gospodarstva udružena u poljoprivredne kružoke, a koji obuhvaćaju gotovo sva sela i većinu individualnih gospodarstava u Poljskoj. Njihova djelatnost prerasta dosadašnju usku aktivnost što se manifestirala jedino u oblasti usluga u mehanizaciji, iako i ta aktivnost i danas ima važno mjesto u njihovoj djelatnosti.

Kooperacija koju sada razvijaju poljoprivredni kružoci obuhvaća: 1) usluge u mehanizaciji, 2) kolektivno gospodarenje zemljom državnoga zemljišnog fonda, 3) proizvodnju bilja i uzgoj stoke, 4) izgradnju privrednih zgrada, 5) suradnju s institucijama u oblasti snabdijevanja i plasmana poljoprivrednih proizvoda. Ovome se moraju dodati sve vrste djelatnosti značajne za intenzifikaciju i specijalizaciju poljoprivredne proizvodnje.

U oblasti usluga u mehanizaciji poljoprivredni kružoci su ustanovili slijedeće oblike kooperacije: a) grupe koje zajedno koriste poljoprivrednu tehniku, a čine ih individualni poljoprivrednici, b) posudba poljoprivredne tehnike seljačkim udruženjima, c) mehanizacijsko-uzgojna udruženja. Ova posljednja udruženja vrše kupovinu traktora i mašina iz vlastitih sredstava i djeluju u okvirima poljoprivrednih kružoka, poduzimajući kolektivni rad na pola.

U oblasti gospodarenja zemljom Državnog zemljišnog fonda pažnju zaslužuje stvaranje tzv. poljoprivrednih centara u okviru poljoprivrednih kružoka. Preuzimanje zemlje od strane članova poljoprivrednog kružoka tom je prilikom kolektivno, dok je njezino iskorištavanje još individualno. Prema podacima iz 1973. godine, 2.891 poljoprivrednih kružoka raspolagalo je zemljom Državnog zemljišnog fonda.

U biljnoj proizvodnji razvijeni su oni oblici kooperacije koji vode specijalizaciji i koncentraciji proizvodnje. Najveći su interes individualni proizvođači pokazali za udruženja za proizvodnju povrća. U stočarskoj proizvodnji poljoprivredni kružoci također razvijaju kooperaciju koja vodi ka specijalizaciji, omogućavajući individualnim gospodarstvima da napuste svaštarsku proizvodnju. Kooperacija obuhvaća: a) kolektivnu ispašu stoke na terenima preuzetima od Državnog zemljišnog fonda, b) kolektivni uzgoj svinja, goveda i ovaca u tim uzgajališnim centrima poljoprivrednih okruga, c) proizvodnju pilića.

Poljoprivredni kružoci organiziraju i seljačka udruženja za proizvodnju opeke i drugih građevinskih materijala, ili zajedničko korištenje kuća preuzetih od Državnog zemljišnog fonda.

I najzad poljoprivredni kružoci surađuju s organizacijama koje se bave snabdijevanjem individualnih gospodarstava i plasmanom poljoprivrednih proizvoda. Ova suradnja obuhvaća transportne usluge, usluge uskladištenja, i ozbiljno rasterećuje poljoprivrednike od niza aktivnosti. Otuda postoji velik interes za razvoj ovoga oblika kooperacije individualnih poljoprivrednika udruženih u poljoprivredne kružoke. Kooperacija individualnih poljoprivrednika u okvirima poljoprivrednih kružoka ima najveće mogućnosti i perspektive razvoja, pošto raspolaže sredstvima Fonda za razvoj poljoprivrede.

Kooperacija u poljoprivredi Poljske obuhvaća sve sektore i razvija se u horizontalnom i vertikalnom pravcu. Posebno značenje ima razvoj horizontalnih oblika kooperacije, pošto ona utječe na društvenu preobrazbu seljačke privrede i na povišenje razine koncentracije poljoprivrede. S druge strane, vertikalna kooperacija pospješuje specijalizaciju i dovodi do postepenog formiranja poljoprivredno-industrijskog kompleksa, kao što je to slučaj i u drugim socijalističkim zemljama.

3. FORMIRANJE TERITORIJALNOG POLJOPRIVREDNO-INDUSTRIJSKOG KOMPLEKSA

Kooperacija u poljoprivredi Poljske ima tendencije integracije, koje su vidljive iz tješnjih ekonomskih veza poljoprivrede s drugim granama narodne privrede, osobito iz povezivanja poljoprivrednih gospodarstava s poduzećima prehrambene industrije i različitim jedinicama u sferi proizvodnih usluga, trgovine i slično. Ova tendencija između ostalog dovodi do formiranja teritorijalnih poljoprivredno-industrijskih kompleksa različitih opsega i stupnjeva integracije.

U Poljskoj se ova tendencija najranije ispoljila u socijalističkom sektoru poljoprivrede i našla je svoj izraz u razgranavanju horizontalnih i vertikalnih integracija, odnosno u stvaranju državnih poljoprivrednih dobara, poljoprivrednih i industrijsko-poljoprivrednih kombinata. Iz toga je rođena koncepcija postepenog formiranja teritorijalnog Poljoprivredno-industrijskog kompleksa, prilagođenog uvjetima višesektorske poljoprivrede. Ta je koncepcija u Poljskoj danas provedena na razini eksperimenta, od kojega se očekuje odgovor na niz složenih pitanja koja se tiču mogućnosti formiranja teritorijalnih Poljoprivredno-industrijskih kompleksa.

Eksperiment ovoga tipa poduzet je godine 1973. u oblasti u kojoj u poljoprivredi dominiraju državna poljoprivredna dobra, gdje postoje prerađivačke tvornice, gdje je dosta razvijena sfera proizvodnih usluga za poljoprivredu, i u kojoj je razvijena djelatnost poljoprivrednih kružoka i zadruga — to je kotar Ketrzyn u vojvodstvu Olsztyn.

U toj oblasti oko 57,0% ukupnih korisnih poljoprivrednih površina otpada na državna dobra, 31,9% na individualna gospodarstva, 7,0% čini zemlja Državnog zemljišnog fonda koja očekuje korisnike, a 3,4% zemlje kolektivno koriste poljoprivredni kružoci.

Posebno složen problem u tom kotaru jest pojava velikog broja gospodarstava bez nasljednika. Prema detaljnim analizama i prognozama, od 180 sela s 3.450 individualnih gospodarstava oko 90 sela nema nikakvih perspektiva za razvoj, pošto oko 950 gospodarstava u tim selima nema nasljednike,

dok u 1.990 gospodarstava vlasnici ulaze u doba nesposobnosti za rad. U vezi s time, kako se može procijeniti, državna će poljoprivredna dobra morati preuzeti na korištenje 18—20 tisuća hektara zemlje. To je velik društveno-ekonomski problem koji se vrlo oštro javlja u tom kotaru. S tim problemom, međutim, treba računati i u drugim dijelovima zemlje. Ta je okolnost bila od značaja pri izboru kotara za poduzimanje eksperimenata koji bi, pored ostalog, trebao dati odgovor na pitanje kako treba rješavati problem gospodarenja zemljom koja ostaje napuštena uslijed starenja poljoprivrednika i odsutva nasljednika na individualnim gospodarstvima.

Složenost problema koje treba rješavati pri formiranju teritorijalnog Poljoprivredno-industrijskog kompleksa — koji obuhvaća višesektorsku poljoprivredu, prehrambenu industriju i razne vrste proizvodnih usluga za poljoprivredu, presudila je pri usvajanju koncepcije njegova postepenog formiranja pomoću integracije i kooperacije. Pri tome se uzima u obzir mogućnost integracijskih rješenja kada je riječ o državnim poduzećima, kao i kooperacijskih rješenja kada je riječ o djelovanju kolektivnih te pseudokolektivnih organizacija (npr. poljoprivrednih kružoka). Ta koncepcija predviđa integraciju državnih poduzeća u Poljoprivredno-industrijski kompleks, a za zadruge i organizacije udruženih individualnih poljoprivrednika predviđa se forma Poljoprivredno-industrijskog saveza koji bi trebao organizirati kooperaciju s jedinicama integriranima u Poljoprivredno-industrijski kompleks.

Odlukom Ministarskog vijeća u 1973. godini oformljeni su u kotaru Ketrzyn Poljoprivredno-industrijski kompleks i Poljoprivredno-industrijski savez. U sastav Poljoprivredno-industrijskog kompleksa ušlo je, između ostalih, 8 državnih odnosno poljoprivrednih dobara koji djeluju na tome terenu. Počevši od njih, formirat će se sistem poduzeća i udruženja neophodnih za puno zadovoljavanje proizvodnih usluga za poljoprivredu i za preradu poljoprivrednih proizvoda.

U sastav Poljoprivredno-industrijskog saveza ušli su, pored gore spomenutog kompleksa, zadrugarske institucije i organizacije, njihove ekonomske jedinice te reprezentanti individualnih gospodarstava iz poljoprivrednih kružoka.

Na taj su način stvoreni organizacijski oblici za postepeno stvaranje prvog teritorijalnog poljoprivredno-industrijskog sistema u Poljskoj, koji bi obuhvatio sve sektore poljoprivrede i grane prehrambene industrije na razini kotara.

Teško je predvidjeti kakvi će biti ekonomski rezultati ovoga eksperimenta i koliko će on ubrzati rješavanje niza društveno-ekonomskih problema. To je inače pokušaj bez presedana u praksi socijalističkih zemalja, pogotovo stoga što se nastoji obuhvatiti i individualna poljoprivreda. Njegovo provođenje u život zahtijeva prethodno rješavanje niza složenih problema, rješenje ekonomsko-financijskih teškoća i slično.

Dok funkcioniranje Poljoprivredno-industrijskog kompleksa ne izgleda složeno, to nije slučaj i sa Poljoprivredno-industrijskim savezom, koji razvija kooperaciju društvenih gospodarstava i individualnih poljoprivrednika s jedinicama integriranima u Poljoprivredno-industrijski kompleks. Velik broj složenih problema zahtijeva rješenje i provjeru u praksi, posebno kada su u pitanju odnosi između Komplexa i Saveza, te odnosa između jedinica i državnih poduzeća koja ne ulaze u sastav Komplexa.

Pošto Poljoprivredno-industrijski kompleks posjeduje svojstvo pravne osobe i podređen je neposredno Ministarstvu poljoprivrede, velik broj problema moći će se riješiti na razini centra.

Stvaranje Poljoprivredno-industrijskog kompleksa i Saveza koji obuhvaćaju cijelu sferu prehrambene privrede na jednom administrativnom teritoriju, stvara povoljne uvjete za razvoj raznorodnih oblika vertikalne i horizontalne proizvodne kooperacije. Posebno je to važno za razvoj kooperacije individualnih gospodarstava s društvenim poduzećima iz različitih grana. Može se računati s tim da će u tim uvjetima nastati novi oblici kooperacije i integracije. Stečena iskustva sigurno mogu poslužiti za slična rješenja u drugim dijelovima zemlje.

(S poljskog preveo Vladimir Lay)

Summary

NEW FORMS OF COOPERATION IN PR POLAND'S AGRICULTURE

The author analyzes the socialistic transformation process in Poland's agriculture which is correlated to the rise of cooperative relationships. The author describes phases of the transformation with certain political events that have occurred in the country.

The essential advancement in the growth of cooperative relationships began after 1970, as a result of the VI Congress of the Polish United Worker's Party. In the realization of the political decisions which affected the transformation of the village, special attention is given to the creation of the territorial, agricultural-industrial complex in the Kotrzyn district. Complicated forms of both horizontal and vertical cooperation between individual producers and the state companies have been established. The author discussed the origin and functions of this complex. Furthermore, he presents data and analyzes both simple and complicated forms of coalition among the Polish farmers, aimed at the advancement of economic and social relations in the village.

Резюме

НОВЫЕ ВИДЫ КООПЕРАЦИИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ В НР ПОЛЬШЕ

Автор статьи анализирует процесс социалистического преобразования сельского хозяйства в Польше связанного с ростом кооперации. Этапы этого преобразования автор ограничивает крупными политическими событиями в стране.

Действительный прогресс в развитии кооперации осуществлен после 1970 г. т. е. после Шестого конгресса объединенной рабочей партии Польши. В выполнении политических постановлений относящихся к преобразованию деревни особое внимание уделяется формированию территориального сельскохозяйственно-промышленного комплекса в районе Котрзын. В его рамках осуществляются сложные виды горизонтальной и вертикальной кооперации единоличных производителей и государственных предприятий. Автор говорит о началах и деятельности такого комплекса. Наряду с этим в статье приводятся данные и анализируются другие простые и сложные виды объединения польских сельскохозяйственников направленных к прогрессу экономических и общественных отношений в деревне.